

Research Article

Financial statements comparability and the likelihood of fraudulent reporting

Yasser Rezaei Pitenoei*

Assistant Professor of Accounting, University of Guilan, Rasht, Iran.

Ahmad Abdollahi

Assistant Professor of Accounting, Golestan Institute of Higher Education, Gorgan, Iran

Abstract

Fraudulent financial reporting that is characterized as the intentional elimination or distortion of information by CEOs to mask their fraudulent performance is counted as a serious corporate crime. Therefore, various studies have been conducted to investigate the various factors influencing the likelihood of fraudulent reporting. In the same vein, the present study, focusing on an aspect of the financial reporting environment, aims at scrutinizing the association between financial statement comparability and the likelihood of corporate fraudulent financial reporting. For this purpose, De Franco et al. (2011) model is used to measure the comparability of financial statements and the approach offered by Ribar et al. (2014) and Rahrovi Dastjerdi et al (2018), based on audit fees is to measure the likelihood of reporting fraudulent. The sample of 89 companies listed on the Tehran Stock Exchange during the years 2013-2017 is selected. Then the research hypothesis is tested using a fixed logistic regression method and panel data. The results of the research reveal that financial statements comparability mitigates the likelihood of corporate fraudulent reporting. Based on the findings of the research, it can be concluded that financial statements comparability can increase the transparency and comprehensibility of financial reports, reducing the managers' opportunistic behavior and the likelihood of fraudulent reporting.

Keywords: financial statements comparability, audit fees, fraud.

* rezaei.yasser@gmail.com

پژوهش‌های حسابداری مالی

سال یازدهم، شماره دوم، پیاپی (۴۰)، تابستان ۱۳۹۸

تاریخ وصول: ۱۳۹۷/۱۱/۱۷

تاریخ بازنگری: ۱۳۹۸/۰۱/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۱/۳۱

صص: ۸۹-۱۰۴

مقاله پژوهشی

قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و احتمال گزارشگری متقلبانه

یاسر رضائی پیتنه‌نوئی^۱، احمد عبداللهی**

*استادیار حسابداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

rezaei.yasser@gmail.com

**استادیار حسابداری، موسسه آموزش عالی گلستان، گرگان، ایران

ahmabdollahi@gmail.com

چکیده

گزارشگری مالی متقلبانه که از آن به حذف یا تحریف عمدی اطلاعات از سوی مدیران ارشد اجرایی شرکت‌ها به منظور پنهان نمودن عملکرد واقعی تعبیر شده، یکی از جرائم جدی شرکت‌ها محسوب می‌شود. از این‌رو، پژوهش‌های مختلف صورت گرفته به بررسی عوامل مؤثر بر احتمال گزارشگری متقلبانه پرداخته و پژوهش حاضر نیز با تمرکز بر یک جنبه از محیط گزارشگری مالی، یعنی قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، رابطه بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و احتمال گزارشگری متقلبانه شرکت‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهد. بدین منظور، برای سنجش قابلیت مقایسه صورت‌های مالی از مدل دی فرانکو و همکاران (۲۰۱۱) و از رویکرد ارائه شده توسط ریبار و همکاران (۲۰۱۴) و رهروی دستجردی و همکاران (۱۳۹۷) که مبتنی بر حق‌الزحمه حسابرسی است، برای سنجش احتمال گزارشگری متقلبانه استفاده گردید. فرضیه تحقیق نیز با استفاده از نمونه‌ای متشکل از ۸۹ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶ و با بهره‌گیری از روش رگرسیون چندمتغیره لجستیک مورد بررسی قرار گرفت. نتایج پژوهش بیانگر آن است که قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، احتمال گزارشگری متقلبانه شرکت را کاهش می‌دهد. براساس یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که قابلیت مقایسه صورت‌های مالی می‌تواند با افزایش شفافیت و قابل فهم بودن گزارش‌های مالی منجر به کاهش رفتار فرصت‌طلبانه مدیران و احتمال گزارشگری متقلبانه شود.

واژه‌های کلیدی: قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، حق‌الزحمه حسابرسی، تقلب.

مقدمه

تقلب در حسابداری به رفتاری گفته می‌شود که طی آن مدیران با اتخاذ تاکتیک‌هایی در گزارشگری مالی که به نقض اصول کلی پذیرفته‌شده حسابداری نیز منجر می‌شوند، کاربران صورت‌های مالی را گمراه کنند. تقلب مطابق آنچه در تعریف اخیر انجمن حسابداری آمریکا بیان شده است «فعل عمدی است که به تحریف با اهمیت در صورت‌های مالی مورد حسابرسی منجر می‌شود» [۱۵]. تحریف با اهمیت در ارتباط با تقلب می‌تواند از طریق سوءاستفاده از دارایی‌ها و گزارشگری مالی متقلبانه رخ دهد، گزارش‌های مالی متقلبانه (مانند تقلب در مدیریت) از طریق دستکاری یا تغییر در ثبت‌های حسابداری، کاربرد نادرست اصول حسابداری به‌طور عمدی (مانند افراط و تفریط در برآوردهای حسابداری) و حذف یا ارائه نادرست اطلاعات با اهمیت در صورت‌های مالی رخ می‌دهد.

با توجه به اهمیت موضوع تقلب در حسابداری، پژوهش‌های بسیاری به بررسی مسائل مربوط به این موضوع پرداخته‌اند. بیشتر این پژوهش‌ها تمرکز خود را بر شناسایی عوامل تعیین‌کننده تقلب گذاشته‌اند. شواهد بسیاری حاکی از این است که شرکت‌های متقلب از حاکمیت شرکتی ضعیف‌تری نسبت به سایر شرکت‌ها برخوردارند و استفاده از یکی از پنج شرکت بزرگ حسابرسی به‌عنوان حسابرس باعث کاهش احتمال بروز تقلب می‌شود [۱۹، ۲۶]. علاوه بر حاکمیت شرکتی به‌عنوان یکی از عوامل تعیین‌کننده تقلب، عواملی دیگر از جمله محیط اطلاعاتی ضعیف نیز می‌تواند نقش بسزایی در افزایش احتمال این مسئله داشته باشد [۳۳]؛ بنابراین، مطالعه حاضر درصدد است تا با تمرکز بر یک جنبه از محیط

گزارشگری مالی، یعنی قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، به بررسی رابطه بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و احتمال گزارشگری متقلبانه بپردازد.

علت تمرکز این پژوهش بر ویژگی قابلیت مقایسه تأکید بسیاری از تدوین‌کنندگان استانداردهای حسابداری بر اهمیت این ویژگی در تعیین کیفیت صورت‌های مالی است. چارچوب مفهومی^۱ FASB تصریح می‌کند قابلیت مقایسه نقش مهمی در ارزشیابی ایفا می‌کند. درحقیقت، تحلیل‌های صورت گرفته بر روی صورت‌های مالی همگی بر اهمیت مقایسه نسبت‌های صورت‌های مالی شرکت‌ها با یکدیگر در ارزیابی عملکرد آن شرکت‌ها تأکید دارند [۳۵]. کیم و همکاران [۳۰] معتقدند افزایش میزان قابلیت مقایسه باعث کاهش عدم‌تقارن اطلاعاتی می‌شود. بدین ترتیب، افزایش قابلیت مقایسه باعث افزایش احتمال کشف دستکاری و تقلب در صورت‌های مالی و در نتیجه کاهش انگیزه مدیران به ارتکاب تقلب می‌شود. به‌عبارت دیگر، شرکت‌های دارای صورت‌های مالی با قابلیت مقایسه پایین انتظار می‌رود که بیشتر از سایر شرکت‌ها دست به تقلب بزنند.

افزایش قابلیت مقایسه کار را بر مدیران برای ارتکاب تقلب سخت می‌کند؛ زیرا در این صورت سریع‌تر شناسایی می‌شود. در صورتی که صورت‌های مالی یک شرکت قابلیت مقایسه بالایی با سایر شرکت‌ها داشته باشند، آنگاه استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی قادرند با بررسی عملکرد شرکت‌های رقیب در زمینه‌های مشابه به عملکرد آن شرکت پی‌برند. به‌عبارت دیگر، قابلیت مقایسه بالا به طور معناداری باعث کاهش عدم تقارن اطلاعاتی بین

^۱ Financial Accounting Standard Board

تعریف، صورت‌های مالی متقلبانه ممکن است به عنوان تخلف از هر استاندارد حسابداری و حسابرسی، قوانین و مقررات، با هدف فریب استفاده کنندگان صورت‌های مالی باشد.

استانداردهای حرفه‌ای حسابرسی، حسابسان را ملزم می‌کند تا کار حسابرسی را به گونه‌ای برنامه ریزی کنند که از کشف اشتباهات و تحریف‌های ناشی از تقلب، اطمینان معقول کسب شود [۳۲]. امروزه مسئولیت حسابسان ارائه اطمینان معقول نسبت به منصفانه‌بودن گزارشگری مالی به جای کشف تقلب است؛ برای مثال از نظر عموم، حسابسان نسبت به همه فعالیت‌های متقلبانه در گزارش‌های مالی شرکت‌های سهامی مسئولیت دارند؛ اما حسابسان فقط اطمینان معقول می‌دهند که صورت‌های مالی عاری از تحریف با اهمیت ناشی از اشتباه یا تقلب است [۳۷].

بازارهای سرمایه زمانی به‌طور کارا عمل می‌کنند که مشارکت‌کنندگان در بازار، شامل سرمایه‌گذاران و بستانکاران، به صورت‌های مالی منتشرشده و کارکردهای حسابرسی اطمینان داشته باشند. افزایش تعداد تجدید ارائه‌ها و تقلب در صورت‌های مالی از سوی شرکت‌های بزرگ، اطمینان عمومی به فرایند گزارشگری مالی و کارکردهای حسابرسی را خدشه‌دار کرده است. صداقت، عینیت و استقلال، برخی از ویژگی‌های، برجسته حرفه حسابداری هستند. اعتماد عمومی به قضاوت‌های حسابرس، سنگ بنای حرفه حسابداری است. اقدامات مختلفی از سوی کنگره (مانند قانون ساربینز-آکسلی)، قانونگذاران (کمسیون بورس و اوراق بهادار) و حرفه حسابداری (هیئت نظارت بر شرکت‌های سهامی عام و انجمن حسابداران رسمی آمریکا) برای بازگرداندن اطمینان و اعتماد عمومی به گزارش‌های

مدیران و استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی می‌شود [۳۰]. در حقیقت، در صورتی که قابلیت مقایسه بالا باشد؛ اما شرکت نتایج مالی متفاوتی با آنچه شرکت‌های رقیب گزارش کردند ارائه کند، آنگاه پرسش‌هایی در این رابطه به ذهن متبادر خواهد شد. این مسئله کمک زیادی به شناسایی تقلب می‌کند. بدین ترتیب، انتظار می‌رود بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و تقلب رابطه منفی وجود داشته باشد؛ بنابراین، پژوهش حاضر در پی یافتن شواهد تجربی برای پاسخ به این پرسش اصلی پژوهش است که آیا بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و احتمال گزارشگری متقلبانه در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران رابطه معناداری وجود دارد یا خیر و در صورت مثبت‌بودن پاسخ نوع رابطه چگونه است.

اینکه احتمال گزارشگری متقلبانه در شرکت‌های دارای صورت‌های مالی با قابلیت مقایسه کمتر، بیشتر است از آن نظر دستاورد مهمی محسوب می‌شود که بر اهمیت نقش قابلیت مقایسه در کاهش احتمال گزارشگری متقلبانه تأکید دارد. این یافته‌ها کمک زیادی به کاربران و قانونگذاران می‌کند. در ادامه، درباره مبانی نظری و فرضیه پژوهش بحث شده است و سپس روش پژوهش و یافته‌ها ارائه می‌شود.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

احتمال گزارشگری متقلبانه

بیانیه استانداردهای شماره ۹۹ که انجمن حسابداران رسمی آمریکا در نوامبر ۲۰۰۲ صادر کرد، گزارشگری مالی متقلبانه را به این صورت تعریف کرده است: «اظهار غلط عمدی یا حذف مقادیر افشا در صورت‌های مالی طراحی‌شده به‌جهت فریب استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی» [۱۵]. بر مبنای این

مالی و حسابرسی‌های مربوطه صورت گرفته است [۳۷].

بنابراین، تعیین عوامل تأثیرگذار بر احتمال گزارشگری متقلبانانه اهمیت زیادی دارد. نتایج پژوهش‌های پیشین [۳۰ و ۲۰] نشان می‌دهد یکی از عوامل تأثیرگذار بر احتمال گزارشگری متقلبانانه، قابلیت مقایسه صورت‌های مالی شرکت است.

قابلیت مقایسه و احتمال گزارشگری متقلبانانه

قابلیت مقایسه یکی از ویژگی‌های کیفی اطلاعات مالی است که استفاده‌کنندگان را قادر می‌سازد تا شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود بین اقلام صورت‌های مالی را بررسی کنند و ارزیابی منطقی‌تری از فرصت‌های گوناگون سرمایه‌گذاری یا اعطای وام به عمل آورند [۲۸]. بر اساس چارچوب مفهومی مشترک هیئت استانداردهای حسابداری مالی و هیئت استانداردهای حسابداری بین‌المللی [۲۸]، قابلیت مقایسه این‌گونه تعریف می‌شود: ویژگی کیفی اطلاعات است که استفاده‌کنندگان را قادر به شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌های بین دو مجموعه از پدیده‌های اقتصادی می‌کند. برای اینکه مقایسه اطلاعات امکان‌پذیر شود، موضوعات مشابه باید مشابه باشند و موضوعات متفاوت باید متفاوت به‌نظر برسند [۱۸]. اهمیت قابلیت مقایسه صورت‌های مالی تا آنجاست که در بیانیه مفهومی شماره ۸ هیئت استانداردهای حسابداری مالی، یکی از مهم‌ترین دلایل نیاز به استانداردهای گزارشگری مالی، افزایش قابلیت مقایسه اطلاعات مالی گزارش‌شده، ذکر شده است و در مفاهیم نظری گزارشگری مالی ایران (۱۳۹۰) نیز بیان شده است که اگر اطلاعات مربوط و قابل اتکا باشد، مفیدبودن آن در صورت مقایسه و فهم‌پذیر نبودن دچار محدودیت خواهد بود [۱۳].

از طرف دیگر، همان‌طور که پیشتر نیز بیان شد یکی از مسائل مهم مربوط به موضوع احتمال تقلب در صورت‌های مالی بحث عوامل تعیین‌کننده آن است. بسیاری از پژوهش‌های صورت‌گرفته در این حوزه به بررسی رابطه بین حاکمیت شرکتی و تقلب پرداخته‌اند. برای نمونه، بیزلی و همکاران [۱۹] دریافتند شرکت‌های متقلب معمولاً از کمیته‌های حسابرسی کمتری برخوردار بوده‌اند، جلسات کمتری را نیز در این کمیته‌ها برگزار کرده‌اند، حمایت حسابرسی داخلی کمتری را با خود همراه داشته‌اند و از هیئت‌مدیره و کمیته‌های حسابرسی با استقلال پایین‌تر برخوردار هستند و در نتیجه ساز و کارهای حاکمیت شرکتی آنها به مراتب ضعیف‌ترند. محیط اطلاعاتی شرکت نیز خود باعث ترغیب مدیران به تقلب می‌شود. در واقع، نودفور و همکاران [۳۳] دریافتند عدم تقارن اطلاعاتی بالا بین مدیران و سهامداران باعث افزایش احتمال تقلب می‌شود. افزایش قابلیت مقایسه کار را بر مدیران برای ارتکاب تقلب سخت می‌کند؛ زیرا در این صورت سریع‌تر شناسایی می‌شود. در صورتی که صورت‌های مالی یک شرکت قابلیت مقایسه بالایی با سایر شرکت‌ها داشته باشند، آنگاه کاربران بیرونی صورت‌های مالی قادرند با بررسی عملکرد شرکت‌های رقیب در زمینه‌های مشابه به عملکرد آن شرکت پی‌برند. به عبارت دیگر، قابلیت مقایسه بالا به‌طور معناداری باعث کاهش عدم تقارن اطلاعاتی بین مدیران و کاربران می‌شود [۳۰]. درحقیقت، در صورتی که قابلیت مقایسه بالا باشد؛ اما شرکت نتایج مالی متفاوتی با آنچه شرکت‌های رقیب گزارش کردند، ارائه کند، آنگاه پرسش‌هایی در این رابطه به ذهن متبادر خواهد شد. این مسئله کمک زیادی به شناسایی تقلب می‌کند. بدین ترتیب، انتظار می‌رود قابلیت مقایسه صورت‌های مالی با افزایش

شفافیت و قابل فهم بودن گزارش‌های مالی، به کاهش رفتار فرصت طلبانه مدیران و احتمال گزارشگری متقلبانه منجر شود. بر پایه این استدلال بلانکو و دئول [۲۰] نیز شواهدی مبنی بر وجود رابطه منفی بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی شرکت‌ها و احتمال گزارشگری متقلبانه ارائه کردند.

بلانکو و دئول [۲۰] تأثیر خوانایی و قابلیت مقایسه صورت‌های مالی شرکت‌ها بر تقلب حسابداری را برای نمونه‌ای متشکل از ۱۷۹۶۷ سال-شرکت مشاهده در بازار سرمایه آمریکا بررسی کردند. یافته‌های پژوهش آنان نشان داد شرکت‌های دارای گزارش‌های مالی با خوانایی و قابلیت مقایسه کمتر، احتمالاً بیشتر از سایر شرکت‌ها اقدام به ارتکاب تقلب در صورت‌های مالی می‌کنند. لیسیک و همکاران [۳۱] در مطالعه‌ای به بررسی تقلب در حسابداری، حسابرسی و نقش جرایم دولتی در کشور چین پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد شرکت‌های حسابرسی شده مؤسسات حسابرسی بزرگ، با احتمال کمتری مرتکب تقلب در صورت‌های مالی می‌شوند. احمد و همکاران [۱۶] در پژوهشی به بررسی تأثیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بر خطای قیمت گذاری ناشی از ناهنجاری اقلام حسابداری پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد قابلیت مقایسه به عنوان یک ویژگی کیفی منجر می‌شود تا اطلاعات به موقع و به طور کارا در قیمت سهام منعکس شود و در نتیجه قیمت گذاری نادرست سهام کاهش یابد. کانگ و همکاران [۲۹] به بررسی رابطه بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و مدت زمان حسابرسی شرکت‌های فعال در بورس سهام کره جنوبی طی سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰ پرداختند و شواهدی مبنی بر وجود رابطه منفی میان قابلیت مقایسه صورت‌های مالی شرکت‌ها و مدت زمان انجام عملیات حسابرسی آنها ارائه

کردند. چوی و همکاران [۲۵] تأثیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بر ضریب واکنش سودهای آتی را بررسی کردند. یافته‌های آنان نشان داد شرکت‌هایی که قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بیشتری دارند، ضریب واکنش سودهای آتی آنها بیشتر است. همچنین، نتایج نشان داد قابلیت مقایسه باعث می‌شود اطلاعات بیشتری از سودهای خاص شرکت در قیمت جاری سهام منعکس شود. بون کیم و همکاران [۲۱] در پژوهشی با بهره‌گیری از الگوی دی فرانکو و همکاران [۲۷] برای اندازه‌گیری قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، به بررسی ارتباط بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و خطر سقوط قیمت سهام شرکت‌ها در کشور چین پرداختند. نتایج پژوهش بیانگر آن است قابلیت مقایسه صورت‌های مالی شرکت‌ها، خطر سقوط قیمت سهام را کاهش می‌دهد. کیم و همکاران [۳۰] در پژوهشی با عنوان قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و ریسک اعتباری دریافتند افزایش میزان قابلیت مقایسه باعث کاهش عدم تقارن اطلاعاتی می‌شود. بدین ترتیب، افزایش قابلیت مقایسه باعث افزایش احتمال کشف دستکاری و تقلب در صورت‌های مالی و در نتیجه کاهش انگیزه مدیران به ارتکاب تقلب می‌شود.

رهروی دستجردی و همکاران [۹] در پژوهشی به ارزیابی خطر تقلب مدیران با استفاده از روش داده کاوی پرداختند. آنان برای ارزیابی و تشخیص خطر تقلب مدیران، از یک روش غیرمالی مبتنی بر تجزیه و تحلیل متن گزارش هیئت مدیره به مجمع عمومی صاحبان سهام استفاده کردند. در این پژوهش، با استفاده از نوع خاصی از رگرسیون با عنوان رگرسیون های LASSO الگویی برای ارزیابی و تشخیص شاخص خطر تقلب در شرکت‌ها ارائه شده است که با دقتی بین ۸۹٪ تا ۹۱٪ قادر به تشخیص صحیح

شاخص خطر بالای تقلب در شرکت‌هاست. رضائی پیتنه‌نوئی و صفری‌گرایلی [۷] تأثیر خوانایی گزارشگری مالی بر احتمال وقوع تقلب حسابداری را آزمون کردند. یافته‌های پژوهش با بررسی نمونه‌ای متشکل از ۱۱۵ شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶ حاکی از آن بود که خوانایی گزارشگری مالی، احتمال وقوع تقلب حسابداری شرکت را کاهش می‌دهد. خواجهی و ابراهیمی [۶] تأثیر سازوکارهای حاکمیت شرکتی بر تقلب در صورت‌های مالی را بررسی کردند. نتایج پژوهش بیانگر آن بود که بین ترکیب هیئت‌مدیره، تمرکز مالکیت و مالکیت نهادی با تقلب در صورت‌های مالی رابطه معناداری وجود دارد. خواجهی و ابراهیمی [۵] در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر متغیرهای حسابرسی بر احتمال وقوع تقلب در صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۹۳ پرداختند. نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های پژوهش نشان داد بین اندازه حسابرس و دوره تصدی حسابرس با احتمال وقوع تقلب در صورت‌های مالی رابطه معناداری وجود دارد. حجازی و مختاری‌نژاد [۴] رابطه ساختار حاکمیت شرکتی با احتمال گزارشگری مالی متقلبان را بررسی کردند. یافته‌های پژوهش نشان داد بین تخصص اعضای هیئت‌مدیره، اثربخشی کمیته حسابرسی و اثربخشی اعضای غیرموظف مستقل هیئت‌مدیره با احتمال گزارشگری مالی متقلبان رابطه معکوسی وجود دارد. علاوه بر این، اندازه هیئت‌مدیره و اندازه شرکت بر احتمال گزارشگری مالی متقلبان تأثیر معناداری ندارد. فروغی و قاسم‌زاد [۱۱] در پژوهشی به بررسی تأثیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بر هم‌زمانی قیمت سهام شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران

پرداختند. نتایج بررسی نشان می‌دهد قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بر هم‌زمانی قیمت سهام تأثیر منفی و معناداری دارد. همچنین، در شرکت‌هایی با هم‌زمانی کمتر، عدم‌تقارن اطلاعاتی کمتر است. بر مبنای این یافته‌ها چنین استدلال می‌شود که قابلیت مقایسه صورت‌های مالی باعث می‌شود تا میزان بیشتری از اطلاعات خاص شرکت در قیمت سهام منعکس شود. مهروز و مرفوع [۱۳] در پژوهشی به بررسی تأثیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی با آگاهی‌بخشی قیمت سهام در خصوص سودهای آتی و همچنین، نقش قابلیت مقایسه صورت‌های مالی در انعکاس اطلاعات سودهای آتی خاص شرکت و اطلاعات سودهای آتی مربوط به صنعت در قیمت سهام دوره جاری پرداختند. نتایج پژوهش بیانگر آن است که بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و آگاهی‌بخشی قیمت سهام رابطه مثبت وجود ندارد و قابلیت مقایسه صورت‌های مالی به انعکاس اطلاعات سودهای آتی مربوط به صنعت و انعکاس اطلاعات سودهای آتی خاص شرکت در قیمت سهام دوره جاری کمک نمی‌کند. نبات‌دوست‌باغمیشه و محمدزاده‌سالطه [۱۴] در پژوهشی به بررسی تأثیر کیفیت حسابرسی بر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی پرداختند. جهت سنجش کیفیت حسابرسی پنج معیار (کشف تحریفات مالیاتی، کشف تحریفات قانونی، کشف تحریفات در برآوردهای حسابداری، کشف تحریفات در رویه‌های حسابداری و کشف سایر تحریفات اندازه‌گیری) را در نظر گرفتند. آنها برای آزمون قابلیت مقایسه حسابداری، یک نسخه کلی از معیار قابلیت مقایسه حسابداری را استفاده کردند که دی‌فرانکو و همکاران [۲۷] ارائه کرده بودند. نتایج نشان داد بین کیفیت حسابرسی و قابلیت مقایسه صورت‌های مالی رابطه معناداری وجود دارد. از بین متغیرهای کنترلی نیز

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ طبقه‌بندی برحسب هدف، پژوهشی کاربردی است و در زمره پژوهش‌های توصیفی حسابداری به‌شمار می‌رود. علاوه بر این، به‌لحاظ معرفت‌شناسی از نوع تجربه‌گرا، سیستم استدلال آن قیاسی - استقرایی و به‌لحاظ نوع مطالعه کتابخانه‌ای با استفاده از اطلاعات تاریخی به‌صورت پس‌رویدادی (یعنی استفاده از اطلاعات گذشته) است. جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶ تشکیل می‌دهند. جهت انتخاب نمونه آماری مناسب، در این پژوهش از روش نمونه‌گیری حذفی نظام‌مند (سیستماتیک) استفاده شده است. در این روش ابتدا شرایطی برای انتخاب نمونه تعریف می‌شود و نمونه‌های فاقد شرایط مذکور از نمونه حذف می‌شوند. این شرایط به شرح زیر است:

۱- شرکت‌هایی که تاریخ پذیرش آنها در سازمان بورس اوراق بهادار قبل از سال ۱۳۹۲ بوده است و تا پایان سال ۱۳۹۶ نیز در فهرست شرکت‌های بورسی باشند. همچنین، از آنجا که برای محاسبه متغیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی به داده‌های ۱۶ فصل (۴ سال) قبل آن نیاز بوده است، از این‌رو، داده‌های مورد نیاز شرکت‌های نمونه باید برای دوره ۸ ساله (سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۶) در دسترس باشد.

۲- برای افزایش قابلیت مقایسه، سال مالی آنها منتهی به پایان اسفندماه باشد؛

۳- طی دوره مورد نظر، تغییر فعالیت نداده باشد؛

۴- جزء شرکت‌های سرمایه‌گذاری و واسطه‌گری مالی نباشد (شرکت‌های سرمایه‌گذاری، به‌علت تفاوت ماهیت فعالیت با بقیه شرکت‌ها، در جامعه آماری منظور نشده‌اند)؛

اندازه شرکت دارای رابطه معناداری با کیفیت حسابرسی است و بین نسبت ارزش دفتری به بازار حقوق صاحبان سهام رابطه‌ای وجود ندارد. مشایخی و حسین‌پور [۱۲] به بررسی رابطه مدیریت سود واقعی و مدیریت سود تعهدی در شرکت‌های مشکوک به تقلب بورس اوراق بهادار تهران پرداختند و به این نتیجه رسیدند در شرکت‌های بورسی مشکوک به تقلب، مدیریت سود واقعی بر مدیریت سود تعهدی تأثیر منفی و معناداری دارد. رضایی و جعفری‌نیارکی [۸] به بررسی رابطه بین اجتناب مالیاتی و تقلب در حسابداری شرکت‌ها پرداختند. نتایج پژوهش دلالت بر وجود رابطه مستقیم و معنادار میان اجتناب مالیاتی و تقلب در حسابداری شرکت‌ها دارد، در زمانی که معیار سنجش اجتناب مالیاتی نرخ مؤثر مالیات نقدی و اختلاف دائمی مالیات باشد. همچنین، در زمانی که اجتناب مالیاتی با نرخ مؤثر مالیات نقدی بلندمدت سنجیده می‌شود، رابطه معناداری بین اجتناب مالیاتی و تقلب در حسابداری شرکت‌ها مشاهده نکردند. فرقاندوست‌حقیقی و همکاران [۱۰] به بررسی رابطه مدیریت سود و امکان تقلب در صورت‌های مالی شرکت‌ها پرداختند. نتایج این پژوهش حاکی از این بود در شرکت‌های با سابقه مدیریت سود، امکان ارتکاب تقلب در صورت‌های مالی وجود دارد. همچنین، در صورت وجود سابقه مدیریت سود، وجود عوامل انگیزشی سبب افزایش احتمال ارتکاب تقلب در صورت‌های مالی می‌شود.

فرضیه پژوهش

با توجه به مبانی نظری مطرح‌شده و پیشینه پژوهش، فرضیه پژوهش به‌صورت زیر تدوین می‌شود:

قابلیت مقایسه صورت‌های مالی تأثیر منفی و معناداری بر احتمال گزارشگری متقلبان شرکت دارد.

۵- حق‌الزحمه حسابرسی در یادداشت‌های توضیحی صورت‌های مالی افشا شده باشد.

پس از اعمال محدودیت‌های فوق تعداد ۸۹ شرکت، نمونه آماری پژوهش انتخاب شدند. داده‌های مورد نیاز شرکت‌های منتخب با مراجعه به صورت‌های مالی و یادداشت‌های توضیحی همراه صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران موجود در سامانه کدال، پایگاه اینترنتی بورس اوراق بهادار و نیز از نرم‌افزار ره‌آورد نوین استخراج شد. برای تجزیه و تحلیل نهایی داده‌ها نیز از نرم‌افزار اقتصادسنجی ایویوز نسخه ۹ استفاده شده است.

الگو و متغیرهای مورد استفاده پژوهش

با توجه به اینکه متغیر وابسته پژوهش (احتمال وقوع گزارشگری متقلبانه) یک متغیر مجازی است، برای آزمون فرضیه پژوهش از الگوی رگرسیون لجستیک رابطه (۱) استفاده شده است که بلانکو و دنول [۲۰] به کار گرفته‌اند:

$$\text{رابطه (۱)} \quad FRAUD_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 COM_{i,t} + \beta_2 SIZE_{i,t} + \beta_3 LEV_{i,t} + \beta_4 ROE_{i,t} + \beta_5 GWTH_{i,t} + \beta_6 BIG_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

که در الگوی فوق:

$FRAUD_{i,t}$ ، احتمال گزارشگری متقلبانه شرکت i در سال t ؛ $COM_{i,t}$ ، قابلیت مقایسه صورت‌های مالی شرکت i در سال t ؛ $SIZE_{i,t}$ ، اندازه شرکت، معادل لگاریتم خالص فروش سالیانه شرکت i در سال t ؛ $LEV_{i,t}$ ، اهرم مالی که برابر است با نسبت بدهی به مجموع دارایی‌های شرکت i در سال t ؛ $ROE_{i,t}$ ، سودآوری شرکت i در سال t ؛ $GWTH_{i,t}$ ، فرصت‌های رشد شرکت i در سال t ؛ $BIG_{i,t}$ ، اندازه مؤسسه

حسابرسی شرکت i در سال t و $\varepsilon_{i,t}$ ، جزء خطای الگوی رگرسیون است. در ادامه به معرفی هر یک از متغیرهای پژوهش پرداخته می‌شود.

متغیر مستقل

متغیر مستقل پژوهش حاضر، قابلیت مقایسه صورت‌های مالی (COM) است که برای اندازه‌گیری آن از الگوی دی‌فرانکو و همکاران [۲۷] استفاده شده است. بر اساس این الگو، سیستم حسابداری یک شرکت، تابعی در نظر گرفته می‌شود که رویدادهای اقتصادی (بازده سهام) را به گزارش‌های مالی (سود حسابداری) تبدیل می‌کند. به‌طوری‌که، هرچه تابع حسابداری دو شرکت شباهت بیشتری با هم داشته باشد، قابلیت مقایسه صورت‌های مالی آنها بیشتر خواهد بود. با استفاده از این معیار برای محاسبه قابلیت مقایسه بین دو شرکت i و j ، ابتدا الگوی رگرسیونی زیر برای هر شرکت - سال و با استفاده از داده‌های سری زمانی دوره چهارساله (۱۶ فصل) اخیر برآورد می‌شود:

$$\text{رابطه (۲)} \quad Earning_{i,t} = \alpha_i + \beta_i Return_{i,t} + \varepsilon_i$$

که در آن:

$Earning$: سود خالص فصلی تقسیم بر ارزش بازار ابتدای دوره سهام شرکت و $Return$: بازده سهام فصلی شرکت است.

ضرایب برآوردشده از رابطه (۲) معرف تابع حسابداری شرکت است که رویدادهای اقتصادی (بازده) را به گزارش حسابداری (سود) تبدیل می‌کند. یعنی $\hat{\alpha}_i$ و $\hat{\beta}_i$ نشان‌دهنده تابع حسابداری شرکت i و ضرایب $\hat{\alpha}_j$ و $\hat{\beta}_j$ معرف تابع حسابداری شرکت j است. شباهت بین تابع حسابداری دو شرکت، میزان قابلیت مقایسه بین دو شرکت را نشان می‌دهد. برای برآورد تفاوت بین تابع و عملیات حسابداری دو

شرکت i و j ، در هر سال از طریق رابطه‌های زیر سود شرکت i به‌طور جداگانه یکبار با استفاده از تابع حسابداری خود شرکت i و یکبار با استفاده از تابع حسابداری شرکت j ؛ اما با بازده خود شرکت i (رویداد مشابه)، برای دوره زمانی مشابه با دوره زمانی رابطه (۲) پیش‌بینی می‌شود:

$$E(Earning)_{iit} = \hat{\alpha}_i + \hat{\beta}_i Return_{i,t} \quad \text{رابطه (۳)}$$

$$\hat{\alpha}_j + \hat{\beta}_j Return_{i,t} E(Earning)_{ijt} = \quad \text{رابطه (۴)}$$

در رابطه فوق:

$E(Earning)_{iit}$: سود پیش‌بینی‌شده شرکت i در دوره t با استفاده از تابع حسابداری شرکت i و $E(Earning)_{ijt}$: سود پیش‌بینی‌شده شرکت i در دوره t با استفاده از تابع حسابداری شرکت j است.

پس از محاسبه مقادیر فوق، میانگین تفاوت در مقادیر سود پیش‌بینی‌شده، بیانگر تفاوت در تابع حسابداری دو شرکت است؛ بنابراین، قرینه آن، میزان شباهت و قابلیت مقایسه بین دو شرکت را به شرح رابطه (۵) نشان می‌دهد:

$$CompAcc_{ijt} = \frac{-1}{16} \quad \text{رابطه (۵)}$$

$\sum_{t=15}^t |E(Earning)_{iit} - E(Earning)_{ijt}|$ که در رابطه فوق، $CompAcc_{ijt}$: قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بین دو شرکت i و j در سال t است. به‌طریق مشابه، برای هر سال و برای هر جفت شرکت i با شرکت‌های j عضو یک صنعت، معیار $CompAcc_{ijt}$ محاسبه می‌شود.

متغیر وابسته

متغیر وابسته در این پژوهش، احتمال تقلب در صورت‌های مالی است. معمولاً در کشورهای مختلف، به‌طور رسمی فهرستی منتشر می‌شود که نام شرکت‌هایی را نشان می‌دهد که مشکوک به تقلب هستند. پژوهشگران قادرند مستقیم شرکت‌های موجود در آن فهرست را در گروه متقلب (یک) و

مابقی شرکت‌ها را در گروه غیرمتقلب (صفر) قرار دهند؛ برای مثال، پوردا و اسکیلیکون [۳۶] برای تفکیک شرکت‌های با خطر بالای تقلب از سایر شرکت‌ها به فهرست AAER اتکا کرده‌اند [۸] که در آمریکا با همین مضمون کمیسیون بورس اوراق بهادار منتشر می‌کند؛ اما در ایران چنین فهرستی با ویژگی فوق به‌طور رسمی وجود ندارد و در صورت وجود نیاز در اختیار عموم پژوهشگران قرار نمی‌گیرد. به همین دلیل، نیاز به شاخصی است که بیشترین همبستگی را با خطر تقلب در شرکت‌ها داشته باشد. در همین راستا و با توجه به اینکه در استاندارد ۲۴۰ ایران ارزیابی خطر تقلب جزء مسئولیت‌های حسابرسان دانسته شده است، در پژوهش حاضر از رویکردی که ریباز و همکاران [۳۸] و رهروی دستجردی و همکاران [۹] مبتنی بر رسیدگی‌های حسابرسان مستقل (حق‌الزحمه حسابرسی) ارائه کرده اند، برای سنجش احتمال گزارشگری متقلبانه استفاده شد؛ به‌طوری‌که در این رویکرد پسماندهایی که از اجرای رگرسیونی از حق‌الزحمه حسابرسی بر روی متغیرهای اثرگذار بر این حق‌الزحمه حاصل می‌شود، قادرند تقلب را در سطح اطمینان ۹۹٪ پیش‌بینی کنند [۳۸]؛ بنابراین، با استناد به الگوی ریباز و همکاران [۳۸] و رهروی دستجردی و همکاران [۹] از بخش توضیح داده‌نشده از حق‌الزحمه حسابرسی به‌عنوان شاخصی از خطر تقلب (UAF) در هر شرکت - سال استفاده شد. الگوی مذکور به شرح رابطه زیر است:

$$\ln(AUDIT\ FEE)_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 X_{1i,t} + \beta_2 X_{2i,t} + \dots + \beta_n X_{ni,t} + e_{i,t} \quad \text{رابطه (۶)}$$

که در آن:

$\ln(AUDIT\ FEE)$: لگاریتم حق‌الزحمه حسابرسی و X_1 تا X_n : متغیرهای اثرگذار بر حق‌الزحمه حسابرسی هستند. ریباز و همکاران (۲۰۱۴) و رهروی

دستچردی و همکاران [۹] X_iها را به صورت زیر تعریف کردند:

BIG: در صورتی که حسابرس در لیست گروه الف از حسابرسان اعلام شده جامعه حسابداران رسمی ایران حضور داشته باشد، مقدار یک و در غیر این صورت مقدار صفر را اختیار خواهد کرد. Ln ASSETS: لگاریتم ارزش دفتری کل دارایی‌ها. INV: نسبت موجودی مواد و کالا به کل دارایی‌های سال قبل. REC: نسبت حساب‌های دریافتی به کل دارایی‌های سال قبل. CR: نسبت دارایی‌های جاری به بدهی‌های جاری. BTM: نسبت ارزش دفتری به ارزش بازار سرمایه. LEV: نسبت کل بدهی‌ها به کل دارایی‌های سال قبل. EMPLS: تعداد کارکنان شرکت. ROA: نسبت سود خالص عملیاتی به کل دارایی‌های سال قبل. LOSS: در صورتی که شرکت در سال قبل یا دو سال قبل زیان داشته باشد، برابر یک و در غیر این صورت برابر صفر. AUD OPIN: در صورتی که گزارش حسابرسی غیرمقبول باشد، برابر یک و در غیر این صورت برابر صفر. CLIENT: تعداد سال‌هایی که شرکت، مشتری یک حسابرس خاص بوده است. IPO: در صورتی که سال اول ورود شرکت به بورس باشد، برابر یک و در غیر این صورت برابر صفر. ISSUE: در صورتی که شرکت در سال جاری، افزایش سرمایه از محل انتشار سهام داشته باشد، برابر یک و در غیر این صورت برابر صفر.

پس از اجرای رابطه (۶) و استخراج پسماندها (UAF) برای همه سال-شرکت‌ها، متغیر UAF دهک بندی شده و سال-شرکت‌هایی که در بالاترین دهک قرار دارند (با هدف اعمال حداکثر احتیاط) به عنوان سال-شرکت‌های با خطر بالای تقلب و احتمال گزارشگری متقلبانه (یک) و سال-شرکت‌های موجود

در مابقی دهک‌ها به عنوان سایر شرکت‌سال‌ها (صفر) در نظر گرفته شده است [۹، ۳۸].

متغیرهای کنترلی

اندازه شرکت: برای سنجش اندازه شرکت، همانند پژوهش چن و همکاران [۲۳] و بلانکو و دئول [۲۰] از لگاریتم خالص فروش سالیانه شرکت استفاده شده است.

اهرم مالی: این متغیر که از طریق نسبت کل بدهی به دارایی‌های شرکت اندازه‌گیری می‌شود، در پژوهش اعتمادی و زلفی [۱] و آلدن و همکاران [۱۷] نیز به عنوان متغیر کنترلی در نظر گرفته شده است.

سودآوری: از تقسیم سود خالص بر ارزش بازار حقوق صاحبان سهام شرکت محاسبه شده و در پژوهش‌های برازل و همکاران [۲۲] و چن و همکاران [۲۴] نیز کنترل شده است.

فرصت‌های رشد: در پژوهش حاضر، به پیروی از خواجه‌وی و ابراهیمی [۵] و بلانکو و دئول [۲۰] نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام به عنوان معیار فرصت‌های رشد و یکی دیگر از متغیرهای کنترلی وارد الگو شده است.

اندازه مؤسسه حسابرسی: متغیر مذکور، متغیری مجازی بوده که اگر حسابرس شرکت، سازمان حسابرسی باشد، به عنوان مؤسسه حسابرسی بزرگ و باکیفیت در نظر گرفته شده است و به آن عدد یک و در غیر این صورت، عدد صفر اختصاص داده می‌شود [۳۰، ۷].

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

نگاره (۱) آمار توصیفی متغیرهای مورد آزمون را که شامل برخی شاخص‌های مرکزی و پراکندگی است، برای نمونه‌ای متشکل از ۴۴۵ شرکت-سال

مشاهده در فاصله زمانی بین سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶ نشان می‌دهد.

نگاره ۱- آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	نماد متغیر	میانگین	میانه	بیشترین	کمترین	انحراف معیار
قابلیت مقایسه صورت‌های مالی	COM	-۰/۵۵۳	-۰/۵۵۱	-۰/۰۰۳	-۱/۶۹۶	۰/۳۰۷
اندازه شرکت	SIZE	۶/۰۸۲	۶/۰۷۵	۸/۴۱۳	۴/۴۸۶	۰/۵۹۵
اهرم مالی	LEV	۰/۵۹۴	۰/۵۹۱	۱/۱۳۲	۰/۰۹۱	۰/۱۱۳
سودآوری شرکت	ROE	۰/۱۲۷	۰/۱۳۳	۱/۸۵۶	-۰/۸۴۲	۰/۱۵۳
فرصت‌های رشد شرکت	GWTH	۲/۶۳۳	۲/۵۶۲	۱۸/۷۹۹	-۸/۳۷۴	۱/۹۱۵

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به نگاره (۱)، ملاحظه مقدار میانگین متغیر اهرم مالی حاکی از آن است که به‌طور متوسط حدود ۵۹ درصد از دارایی‌های شرکت‌های مورد بررسی از طریق استقراض، تأمین مالی شده‌اند. نکته قابل توجه دیگر این نگاره، بیشتر بودن ارزش بازار حقوق صاحبان سهام اغلب شرکت‌های نمونه از ارزش دفتری آن است که ملاحظه مقدار میانگین

متغیر فرصت‌های رشد (۲/۶۳۳) در نگاره فوق، گواه این مدعاست. سود خالص شرکت‌های نمونه نیز به طور متوسط، معادل ۱۳ درصد ارزش بازار حقوق صاحبان سهام آنهاست. نگاره (۲) شاخص‌های درصد فراوانی و نما (مد) را برای متغیرهای دو وجهی ارائه می‌کند:

نگاره ۲- درصد فراوانی و نما (مد) برای متغیرهای دووجهی

متغیر	نماد متغیر	درصد فراوانی ۱	درصد فراوانی ۰	مد
احتمال گزارشگری متقلبان	FRAUD	٪۲۱	٪۷۹	۰
اندازه مؤسسه حسابرسی	BIG	٪۲۶	٪۷۴	۰

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به نگاره (۲) می‌توان دریافت که در ۲۱ درصد از سال- شرکت‌ها احتمال گزارشگری متقلبان وجود دارد و حسابرس ۲۶ درصد از شرکت‌های مورد بررسی سازمان حسابرسی بوده است.

نتایج آزمون فرضیه پژوهش

با توجه به اینکه در این پژوهش متغیر وابسته، پیوسته نبوده و فقط یکی از دو ارزش صفر و یک را داراست؛ بنابراین، برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از رگرسیون لجستیک استفاده شده است. رگرسیون لجستیک شبیه به رگرسیون معمولی

است؛ این روش یک شیوه رگرسیون غیرخطی است و نیازی نیست داده‌ها حالت خطی داشته باشند؛ وجود پیش‌فرض‌های الگوی رگرسیون نیز ضروری نیست و مهم‌ترین ویژگی الگوی رگرسیون لجستیک این است که نیازی به برقراری فرض‌های نرمال بودن و همسانی ماتریس‌های کوواریانس ندارد. در الگوی رگرسیون لجستیک برای بررسی معناداری کلی الگوی رگرسیون از آماره احتمال نسبت راست‌نمایی (LR) استفاده می‌شود. نیکویی برازش الگوی رگرسیون لجستیک نیز با استفاده از آزمون هاسمر و لمشو بررسی می‌شود [۲، ۳۴]. نتایج

حاصل از آزمون فرضیه پژوهش در نگاره (۳) ارائه شده است:

نگاره ۳- نتایج آزمون فرضیه پژوهش

نماد متغیر	متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره Z	سطح معناداری
عرض از مبدأ	β_0	-۰/۱۸۷	۱/۰۶۰	-۰/۱۷۶	۰/۸۶۰
قابلیت مقایسه صورت‌های مالی	COM	-۰/۷۲۶	۰/۳۴۹	-۲/۰۷۹	۰/۰۳۸
اندازه شرکت	SIZE	-۲/۲۷۰	۱/۸۹۶	-۱/۱۹۷	۰/۲۳۱
اهرم مالی	LEV	۱/۰۷۱	۰/۲۸۹	۳/۷۰۶	۰/۰۰۰
سودآوری شرکت	ROE	-۱/۶۹۶	۰/۶۲۵	-۲/۷۱۳	۰/۰۰۶
فرصت‌های رشد شرکت	GWTH	۰/۰۴۶	۰/۶۱۴	۰/۰۷۵	۰/۹۳۹
اندازه مؤسسه شرکت	BIG	-۰/۳۶۳	۰/۰۷۴	-۴/۸۴۶	۰/۰۰۰
فادن ضریب تعیین مک		۰/۳۷۱			
آماره نسبت درست‌نمایی		مقدار آماره LR		سطح معناداری	
		۴۲/۰۵۷		۰/۰۰۰	
آزمون هاسمر و لمشو		آماره هاسمر و لمشو		سطح معناداری	
		۹/۳۴۶		۰/۳۸۵	

منبع: یافته‌های پژوهش

می‌توان اذعان کرد که یک واحد افزایش در متغیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی به شرط ثابت‌بودن سایر متغیرها سبب می‌شود که متغیر وابسته به میزان ۰/۷۲۶ کاهش یابد. بر این اساس، فرضیه پژوهش در سطح خطای ۵ درصد رد نمی‌شود.

نتیجه‌گیری

مسئله گزارشگری مالی متقلبانه در ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. افزایش تعداد شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس که برای جذب منابع مالی اقدام به انتشار اوراق بهادار می‌کنند، تلاش برای کاهش مالیات و غیره ازجمله دلایل اهمیت این موضوع است. از این‌رو، پژوهش‌های مختلف صورت‌گرفته به بررسی عوامل مؤثر بر احتمال گزارشگری متقلبانه پرداخته و پژوهش حاضر نیز با تمرکز بر یک جنبه از محیط گزارشگری مالی، یعنی قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، رابطه بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و احتمال گزارشگری متقلبانه شرکت‌ها را بررسی کرد. علت تمرکز این پژوهش بر ویژگی

در الگوی رگرسیون لجستیک فوق، ملاحظه مقادیر آماره LR که مشابه آماره F در الگوی رگرسیون خطی است، بیانگر معناداری کلی الگوی رگرسیونی برازش‌شده در سطح خطای ۵ درصد است. همچنین، با توجه به اینکه احتمال آماره آزمون هاسمر- لمشو بزرگ‌تر از ۰/۰۵ محاسبه شده است؛ بنابراین، الگوی برآوردشده از برازش مناسبی برخوردار است و متغیرهای توضیحی الگو، توانایی توضیح احتمال گزارشگری متقلبانه را دارند. مقدار آماره ضریب مک‌فادن نیز برابر با ۰/۳۷۱ است و به این معناست که متغیرهای توضیحی الگو حدود ۳۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تشریح می‌کنند. همچنین، همان‌طور که در نگاره (۳) ملاحظه می‌شود، ضرایب برآوردی و آماره Z مربوط به متغیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی (COM) منفی و در سطح خطای ۵ درصد معنادار بوده که حاکی از وجود رابطه منفی معنادار بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و احتمال گزارشگری متقلبانه است. در تحلیل این نتایج

حسابداری و صورت‌های مالی قابل مقایسه با سایر شرکت‌ها، زمینه اعمال رفتار فرصت‌طلبانه مدیران و احتمال گزارشگری متقلبان را محدود کنند. همچنین، با توجه به نتایج پژوهش، از آنجا که انتظار می‌رود شرکت‌های دارای صورت‌های مالی با قابلیت مقایسه پایین، بیشتر از سایر شرکت‌ها دست به تقلب بزنند؛ به مؤسسات حسابرسی پیشنهاد می‌شود که در ارزیابی خود از سطح ریسک شرکت صاحبکار و برنامه‌ریزی عملیات حسابرسی در کنار سایر عوامل، قابلیت مقایسه صورت‌های مالی شرکت صاحبکار را نیز مدنظر قرار دهند. علاوه بر این، به سرمایه‌گذاران و تحلیل‌گران بازار سرمایه پیشنهاد می‌شود هنگام اتخاذ تصمیمات سرمایه‌گذاری علاوه بر متغیرهای مالی، به قابلیت مقایسه صورت‌های مالی شرکت نیز توجه کنند و آن را عاملی مؤثر در ارزیابی احتمال وقوع گزارشگری متقلبان شرکت‌ها در نظر بگیرند.

در به‌کار بستن یافته‌ها باید محدودیت‌های پژوهش را نیز در نظر داشت؛ از جمله این پژوهش در اندازه‌گیری احتمال گزارشگری متقلبان، به دلیل دسترسی نداشتن به یک فهرست رسمی برای تفکیک شرکت‌ها به دو گروه با خطر بالای تقلب و با خطر پایین تقلب، ناچار به استفاده از یک روش غیرمستقیم شد که مبتنی بر حق‌الزحمه حسابرسی بود. این امر با توجه به اینکه حق‌الزحمه حسابرسی بعضی از شرکت‌های بورسی در یادداشت‌های توضیحی آن افشا نمی‌شود، به کاهش حجم نمونه آماری پژوهش منجر شد. به پژوهشگران آتی نیز توصیه می‌شود تأثیر محیط اطلاعاتی شرکت‌ها بر احتمال گزارشگری متقلبان بررسی شود. همچنین، رابطه بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و احتمال گزارشگری متقلبان را با سایر معیارهای سنجش گزارشگری متقلبان شرکت، نظیر تجدید آراء صورت‌های مالی، مطالعه کنند.

قابلیت مقایسه، تأکید زیاد تدوین‌کنندگان استانداردهای حسابداری بر اهمیت این ویژگی در تعیین کیفیت صورت‌های مالی است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، احتمال گزارشگری متقلبان در شرکت‌ها را کاهش می‌دهد. به بیان دیگر، افزایش قابلیت مقایسه کار را بر مدیران برای ارتکاب تقلب سخت می‌کند؛ زیرا در این صورت سریع‌تر شناسایی می‌شود. در صورتی که صورت‌های مالی یک شرکت قابلیت مقایسه بالایی با سایر شرکت‌ها داشته باشند، آنگاه کاربران بیرونی یا استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی قادرند با بررسی عملکرد شرکت‌های رقیب در زمینه‌های مشابه به عملکرد آن شرکت پی‌برند. به عبارتی، قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، با کاهش عدم‌تقارن اطلاعاتی بین مدیران و سرمایه‌گذاران و به تبع آن افزایش شفافیت، افزایش احتمال کشف دستکاری و تقلب در صورت‌های مالی و در نتیجه کاهش انگیزه مدیران به ارتکاب تقلب را در پی دارد و به کاهش رفتار فرصت‌طلبانه آنها و احتمال گزارشگری متقلبان منجر می‌شود. به عبارت دیگر، شرکت‌های دارای صورت‌های مالی با قابلیت مقایسه پایین انتظار می‌رود که بیشتر از سایر شرکت‌ها دست به تقلب بزنند. نتیجه به‌دست‌آمده در این پژوهش با یافته‌های پژوهش بلانکو و دئول [۲۰] مبنی بر وجود رابطه منفی بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و احتمال گزارشگری متقلبان شرکت‌ها مطابقت دارد.

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، با توجه به اینکه قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، احتمال گزارشگری متقلبان در شرکت‌ها را کاهش می‌دهد، به سازمان بورس اوراق بهادار و تدوین‌کنندگان استانداردهای حسابداری نیز پیشنهاد می‌شود تا با تدوین مقررات، الزامات و استانداردهای حسابداری سخت‌گیرانه‌تری در خصوص الزام شرکت به ارائه اطلاعات

منابع

۱. اعتمادی، حسین و حسن زلّقی. (۱۳۹۲). کاربرد رگرسیون لجستیک در شناسایی گزارشگری مالی متقلبانه، *دانش حسابداری*، سال سیزدهم، شماره ۵۱، صص ۱۶۳-۱۴۵.
۲. بنی‌مهد، بهمن؛ عربی، مهدی و شیوا حسن‌پور. (۱۳۹۵). *پژوهش‌های تجربی و روش‌شناسی در حسابداری*. چاپ اول، تهران: انتشارات ترمه.
۳. ثقفی، علی و مجید معتمدی فاضل. (۱۳۹۰). رابطه میان کیفیت حسابداری و کارایی سرمایه‌گذاری در شرکت‌های با امکانات سرمایه‌گذاری بالا. *پژوهش‌های حسابداری مالی*، سال سوم، شماره ۱۰، صص ۱-۱۴.
۴. حجازی، رضوان و حمیدرضا مختاری‌نژاد. (۱۳۹۶). رابطه ساختار حاکمیت شرکتی با احتمال گزارشگری مالی متقلبانه، *فصلنامه حسابداری/ارزشی و رفتاری*، سال دوم، شماره ۳، صص ۶۰-۳۳.
۵. خواجوی، شکراله و مهرداد ابراهیمی. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر متغیرهای حسابداری بر احتمال وقوع تقلب در صورت‌های مالی: شواهدی از شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، *دانش حسابداری*، سال هفدهم، شماره ۶۸، صص ۷۴-۵۴.
۶. خواجوی، شکراله و مهرداد ابراهیمی. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر سازوکارهای حاکمیت شرکتی بر تقلب در صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، *مدیریت‌داری و تأمین مالی*، سال ششم، شماره ۲، صص ۸۴-۷۱.
۷. رضائی پیتنه‌نوئی، یاسر و مهدی صفری‌گرایلی. (۱۳۹۷). خوانایی گزارشگری مالی و احتمال گزارشگری مالی متقلبانه، *پژوهش‌های حسابداری مالی*، پذیرفته‌شده و در نوبت چاپ.
۸. رضائی، فرزین و روح‌اله جعفری‌نیارکی. (۱۳۹۴). رابطه بین اجتناب مالیاتی و تقلب در حسابداری، *پژوهشنامه مالیات*، سال بیست و سوم، شماره ۲۶، صص ۱۳۴-۱۰۹.
۹. رهروی دستجردی، علیرضا؛ فروغی، داریوش و غلامحسین کیانی. (۱۳۹۷). ارزیابی خطر تقلب مدیران با استفاده از روش داده‌کاوی. *دانش حسابداری*، سال نهم، شماره ۱، صص ۹۱-۱۱۴.
۱۰. فرقاندوست‌حقیقی، کامبیز؛ هاشمی، سیدعباس و امین فروغی‌دهکردی. (۱۳۹۳). مطالعه رابطه مدیریت سود و امکان تقلب در صورت‌های مالی شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، *دانش حسابداری*، سال چهاردهم، شماره ۵۶، صص ۶۸-۴۷.
۱۱. فروغی، داریوش و پیمان قاسم‌زاد. (۱۳۹۴). تأثیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بر ضریب واکنش سودهای آتی. *بررسی‌های حسابداری و حسابداری*، سال بیست و دوم، شماره ۴، صص ۴۷۹-۵۰۰.
۱۲. مشایخی، بیتا و امیرحسین حسین‌پور. (۱۳۹۵). بررسی رابطه مدیریت سود واقعی و مدیریت سود تعهدی در شرکت‌های مشکوک به تقلب بورس اوراق بهادار تهران، *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، سال دوازدهم، شماره ۴۹، صص ۵۲-۲۹.
۱۳. مهرورز، فاطمه و محمد مرفوع. (۱۳۹۵). رابطه بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی با آگاهی بخشی قیمت سهام درخصوص سودهای آتی، *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، سال دوازدهم، شماره ۴۹، صص ۸۳-۱۱۰.
۱۴. نبات‌دوست‌باغمیشه، محمدحسین و حیدر محمدزاده‌سالطه. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر کیفیت

- Accounting and Economics*, Vol. 61, No. 2-3, Pp. 294-312.
22. Brazel, J. F., Jones, K., L., and Zimbelman, M. F., (2009). Using Nonfinancial Measures to Assess Fraud Risk. *Journal of Accounting Research*, Vol. 47, Pp. 1135-1166.
23. Chen, C.-W., W. Collins, D. and Kravet, T & D. Mergenthaler, R. (2013). Financial statement comparability and the efficiency of acquisition decisions. Working Paper, University of Iowa and University of Texas at Dallas. Available at: <http://ssrn.com/abstract=2169082>
24. Chen, F. H., Chi, D. J., and Zhu, J. Y., (2014). Application of Random Forest, Rough Set Theory, Decision Tree and Neural Network to Detect Financial Statement Fraud – Taking Corporate Governance into Consideration. *Intelligent Computing Theory*, Vol. 8588, Pp. 221-234.
25. Choi, J. H., Choi .S and A. Myers, L & Ziebart, D. (2015). Financial Statement Comparability and the Informativeness of Stock Prices about Future Earnings, available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2337571>
26. Crutchley, C. E., Jensen, M. R. H., & Marshall, B. B. (2007). Climate for scandal: Corporate environments that contribute to accounting fraud. *Financial Review*, Vol. 42, No. 1, Pp. 53–73.
27. De Franco, G., Kothari, S. P., & Verdi, R. S. (2011). The benefits of financial statement comparability. *Journal of Accounting Research*, Vol. 49, No. 4, Pp. 895–931.
28. FASB (Financial Accounting Standards Board). (2010). Statement of Financial Accounting Concepts No. 8. Conceptual Framework for Financial Reporting, Chapter 1, the Objective of General Purpose Financial Reporting, and Chapter 3, Qualitative Characteristics of Useful Financial Information, Norwalk, CT: FASB.
29. Kang, M., Kim, J. W and Lee, H-Y & Lee, M-G. (2015). Financial statement comparability and audit Efficiency: evidence from South Korea. *Journal of Applied Economics*, Vol. 48, No. 4, Pp. 358-373.
- حسابرسی بر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس تهران، دانش حسابرسی، سال شانزدهم، شماره ۶۲، صص ۱۵۹-۱۷۶.
۱۵. وکیلی فرد، حمید و سعیدرضا جبارزاده. (۱۳۸۸). بررسی ویژگی‌های تقلب در صورت‌های مالی، حسابدار رسمی، سال بیست و چهارم، شماره ۲۱۰، صص ۴۱-۳۶.
16. Ahmed, S. A., Neel, M. and Safdar I. (2015). Evidence on The Association between Accounting Comparability and Stock Price Efficiency. 10th Annual Lone Star Accounting Research Conference, United States. University of Texas at Dallas.
17. Alden, M. E., Bryan, D. M., Lessley, B., J., and Tripathy, A., (2012). Detection of Financial Statement Fraud Using Evolutionary Algorithms. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, Vol. 9, Pp. 71-94.
18. Barth, M. E., R. Landsman, W. and H. Lang, M & D. Williams, C. (2013). Effects on comparability and capital market benefits of voluntary adoption of IFRS by US Firms: Insights from voluntary adoption of IFRS by non-US Firms. Working Paper. Stanford University, University of North Carolina at Chapel Hill, and University of Michigan. Available at: <http://ssrn.com/abstract=2196247>.
19. Beasley, M. S., Carcello, J. V., Hermanson, D. R., & Lapides, P. D. (2000). Fraudulent financial reporting: Consideration of industry traits and corporate governance mechanisms. *Accounting Horizons*, Vol. 14, No. 4, Pp. 441–454.
20. Blanco, B., & Dhole, S. (2017). Financial Statement Comparability, Readability and Accounting Fraud, AFAANZ Conference, Working Paper, https://www.afaanz.org/openconf/2017/modules/request.php?module=oc_program&action=summary.php&id=4
21. Bon Kim, J., Louise, L and Yu, Y. (2015). Financial Statement Comparability and Expected Crash Risk. *Journal of*

- regression analysis and reporting, *The Journal of Educational Research*, Vol. 96, No. 1, Pp. 3-14.
35. Penman, S. H. (2013). *Financial Statement Analysis and Security Valuation* (5th Ed.). McGraw-Hill.
36. Purda, L., and Skillicorn, D. (2015). Accounting variables, deception, and a bag of words: Assessing the tools of fraud detection. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 32, No. 3, Pp. 1193-1223
37. Rezaee, Z., and Riley, R., (2010). *Financial Statement Fraud-Prevention and Detection*. 2nd edition, John Wiley & Sons, Inc.
38. Ribar, P., Kravet, T., and Wilson, R. (2014). A new measure of accounting quality. *Review of Accounting Studies*, Vol.19, Pp. 506-538
30. Kim, S., Kraft, P., & Ryan, S. G. (2013). Financial statement comparability and credit risk. *Review of Accounting Studies*, Vol. 18, No. 3, Pp. 783-823.
31. Lisic, L., Silveri, S., Song Y., and Wang, K. (2015). Accounting fraud, auditing, and the role of government sanctions in China, *Journal of Business Research*, Vol. 68, Pp. 1186-1195.
32. Morris, G. D., McKay, S., and Oates, A., (2009). *Finance Director's Handbook*. 4th edition, CIMI Publishing.
33. Ndofor, H. A., Wesley, C., & Priem, R. L. (2015). Providing CEOs with opportunities to cheat the effects of complexity-based information asymmetries on financial reporting fraud. *Journal of Management*, Vol. 41, No. 6, Pp. 1774-1797.
34. Peng C. Y. J., Lee, K. L., & Ingersoll, G. M. (2002). An introduction to logistic